

6. Cram R. A., Impressions of Japanese Architecture / R. A. Cram, foreword by M. Locher, Tokyo: Tuttle Publishing, 2010. – 159 с.

7. Dora P. Crouch. Traditions in Architecture Africa, America, Asia, and Oceania/ Oxford University Press, USA, 2013.

УДК 72.01:7.017.4 (477.83)

Божинський Н.І.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ТА ЗМІНИ В ЇХНЬОМУ ПЛАНУВАННІ ВІД ВПЛИВОМ «ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ» НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ САДИБ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Актуальність теми.

Згідно з указом [5], - «Основними завданнями Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України є: 1) формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах: (...), збереження традиційного характеру середовища населених пунктів». Протягом ХХ ст. в Україні знищено цілий комплекс самовідного народного будівництва. Ті залишки традиції, що ще животіють, перебувають у кризі.

Поодинокі рештки та взірці народного будівництва швидко зникають.

Традиційні технології будівництва помирають разом зі старими майстрами, вони не переходять новим поколінням. Дослідити цей процес і спинити його – важливе завдання для науковців-архітекторів. До того ж, останнім часом розширюється зацікавленість в екологічних будівельних технологіях. А саме народне житло визначається, крім інших властивостей, ще й екологічністю. Тож нагальність значених проблем очевидна.

Зв'язок роботи з важливими науковими та практичними завданнями.

Подану розвідку зроблено відповідно до плану науково-дослідницької роботи Харківського національного університету будівництва та архітектури. Вона перебуває в колі наукових досліджень кафедри Урбаністики, що приділені завданню реабілітувати та зберегти пам'ятки архітектури.

Аналіз останніх публікацій. Серед досліджень народного житла певне число

науковців розглядали його національні традиції, збереженість. Це, зокрема, Войтович В., Шевченко Є., Пономарев А., тощо. Автор Ю.І. Химич робив малюнки інтер'єрів хат. Величезну наукову працю провели доктори архітектури В.П. Самойлович, Ю.Ф. Хохол, кандидат історичних наук Т.В. Космина.

Мета дослідження: дослідити проблеми й перспективи традиційного українського народного житла, розробити спосіб розрахунку об'ємно-просторового розв'язку традиційного народного житла.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- дослідити умови, за яких зберігається традиційне житло
- окреслити стан українського традиційного житла в наш час;
- розробити спосіб розрахунку об'ємно-просторового розв'язку традиційного народного житла.

Об'єкт дослідження - традиційне українське житло.

Предмет дослідження - проблеми й перспективи традиційного українського житла, традиційні пропорції народного житла.

Результати дослідження:

Останнім часом (починаючи з 2000-х років) багатьма селами України поширилось явище так званого «зеленого туризму», або - як ще його звуть - «сільського туризму» («Rural tourism»). Це відпочинковий різновид мандрівок (туризму); у британському словнику з подорожей, туризму та гостинності С. Медлика (1993) означено таке: сільський туризм (rural

tourism) — це відпочинковий різновид подорожей, що сконцентрований на сільських землях (територіях). Цей тип туризму передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також осередків (центрів) з обслуговування туристів із супровідниками та екскурсоводами. Категорію «сільський туризм» часто ототожнюють з «агро-туризмом», але явище «сільського туризму» значно ширше.

Агро-туризм (farm tourism) — це відпочинкові мандрі, що передбачають ужиток сільського (фермерського) господарства. Агро-туризм може проявлятися у різних формах, але в ньому завжди передбачено винаймати помешкання. Розрізняють дві базові форми агро-туризму: винаймати помешкання з обслуговуванням просто в межах дворового господарства або розміщувати на нічліг з самостійного обслуговування на землях, що належать до дворового господарства, наприклад, у кемпінгах та наметах. Агро-туризм, таким чином, стає однією з різновидів сільського туризму. В агро-туризмі дворове господарство (фермерське господарство) становить одночасно осідок (базу) ночівлі та головний предмет цікавості для туриста.[1.]

Екологічний туризм (Ecological tourism) – це форма подорожі, що є сприятлива для довкілля. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та краєвидові (ландшафтні) парки). Екологічний туризм спрямовано на охорону природного й культурного середовища країв, що їх одвідують туристи. Він передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою дбайливістю до природи (екологічною) свідомістю. Виділяють такі різновиди «люби-природу» туризму — діяльний природо-туризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), тварино-спрямовані та рослинно-спрямовані подорожі (орнітологічні мандрівки, полювання, тематичні подорожі), культурологічні й народознавчі (етнографічні) мандрівки. Зелений туризм (green tourism) — є тим самим значенням (синонімом) до розуміння-категорії «екологічний туризм». Природничий

туризм (nature tourism) — також є спільним значенням (синонімом) до розуміння-категорії «екологічний туризм».

Сільський туризм і його різновид – агро-туризм, мають багато спільного з екологічним туризмом і часто відповідають до багатьох його завдань, зокрема: зберегти природне та культурне середовище, підтримати добробут місцевої громади, постачати туристам харчі з місцевих джерел. Деякі власники агро-туристичних господарств, що стоять поблизу природоохоронних територій, прищеплюють серед туристів шанобливі до природи (про-екологічні) вимоги. У сільських місцевостях створюють одвідувачам багато додаткових послуг, що містять еколого-туристичні заходи (програми): кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по означених стежках у національних і (ландшафтних) парках-краєвидах, природничі подорожі, збір ягід та грибів. Але сільський туризм (агро-туризм) і екологічний туризм відрізняються основними цілями витрати вільного часу, їхня головна відмінність полягає в основних мотивах подорожування. [2].

Сільський туризм — це різновид вільного часу у вигляді нерушного відпочинку, а вже основна мета екологічного туризму - діяльно відкривати дику природу, традиції та культуру, глибоко їх пізнавати та сприймати.

Сільські оселі можуть зужиткувати як основу для ночівлі та обіду для екологічних туристів. З'явилося нове розуміння (категорія) – екологічний агротуризм (або агро-екологічний туризм); вона передбачає відпочинок у селян, що вирощують сільськогосподарську продукцію, застосовуючи екологічні методи. Тут агро-туризм поєднано з екологічним сільським господарством.

Наведені вище розуміння, що пов'язані з сільським туризмом та екологічним туризмом, уживають, щоб визначати різновиди туристичного руху в Україні. Зокрема, відпочинок в українських селах визначено як «сільський зелений туризм» (green rural tourism або green village tourism). Він охопив широкий набір різновидів одпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості (власне

сільський туризм), відпочинку в туристичних осередках і на курортах, що лежать у селищах і малих містах (те саме, що Bad&Breakfast), до відпочинку в сільських садибах (агротуризм). Означення сільського туризму як «зеленого» підкреслює його шанобливе до природи (про-екологічне) спрямування.

Переваги та принади такого дозвілля підкріплюють багатьма доводами, зокрема зазначають таке: головною одиницею, що забезпечує роботу означених різновидів туризму, в організації відпочинку на селі стає сільська родина, що надає житло, забезпечує харчі та знайомить з особливостями сільської місцевості. Для того, щоб здійснювати це на відповідному рівні, треба вчитися [3].

Натепер витворюють тям (категорію) сільського зеленого туризму як особливий різновид відпочинку на селі з широкою змогою використати природний, предметний та культурний потенціал краю. Сільський зелений туризм у більшості країн розглядають як невід'ємний складник збірного суспільно-господарчого розвитку села та як один із засобів розв'язати багато сільських клопотів. Ураховуючи те, що в умовах загальної господарчої кризи господарчі та суспільні клопоти села надзвичайно загострилися, поширювати й розвивати сільський зелений туризм особливо треба.

Добрий вплив сільського зеленого туризму на розв'язок суспільно-господарчих клопотів села полягає передусім у тім, що він розширює поле працевлаштованості сільського люду, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює змогу працевлаштованості сільського господаря не тільки у виробничій царині, але й на ниві обслуговування. Коли нагромаджується велике число відпочивальників, з'являється потреба задовольнити їхні різноманітні запити, а це, й собі, пожвавлює (активізує) розвиток царини послуг: пересування, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних тощо [4].

Переваги сільського туризму: селяни можуть спостерігати, як захоплюються життям у селі городяни. Містян цікавить

незвичний для них набір сільського побуту (жива корова, лазня, що топлена «по-чорному», криниця з «журавлем», можливість спати в гамаку під яблунею або в дерев'яному будинку на пічці). Сільський туризм вабить також чистим повітрям; важливим наслідком розвитку сільського зеленого туризму є розширені можливості продажу виробів особистого підсобного господарства, водночас продажу її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових харчів після відповідного обробітку та приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, де приймають відпочивальників, удосконалюють і розподіл посівів на присадибних ділянках, ураховуючи потреби гостей, розширюють вибір городини, плодкових дерев, ягідників тощо; розвивають, а також урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає поліпшувати впорядкованість сільських садиб, вулиць, загалом сіл; підживлює розвиток внутрішньої суспільної будови. Звісно, на перших порах приймають і обслуговують відпочивальників на основі наявного житла, використовують місцеві відпочинкові та господарчі запаси. Але з певним надходженням коштів од цієї діяльності ті, хто його провадить, починають робити внески й цим поліпшують комунальну облаштованість житла, вулиць; об'єднаними зусиллями домагаються зміни на ліпше царини обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села [6].

Суттєву роль відіграє розвиток сільського зеленого туризму в рості культурно-освітнього рівня сільського люду. Готуючись приймати й обслуговувати відпочивальників, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з хатнього господарства, чистоти та санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями розширює їхній кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Проте, ці всі чинники дуже відчутно впливають на зміну (і то досить значну) традиційного предметно-просторового середовища народного житла. Часто родини,

що пропонують послуги зеленого (сільського) туризму, запрошують туристів до «хат. XIX (дев'ятнадцятого) століття» або до «бабусиної хати» тощо. Ми переглядаємо зараз новітні будівлі (садиби), що збудовано після 1980-х років і до сьогодні, що можуть зовсім не мати традиційних рис. Коли ж ідеться про старіші споруди, що зберігають ще риси традиційних технологій або традиційного предметно-просторового середовища – річ тут серйозніша.[7.]

Річ у тім, що під час зміни фактичного побуту та пріоритетів сільських мешканців, також часто в бігу змін національного складу, або приїзду контингенту з інших місцевостей – предметно-просторове середовище традиційного житла теж починає змінюватись. А вже переплановуючи сільського хутора та «туристичного центра», ці зміни неминучі. У чому ж основні чинники негативних змін традиційного «автентичного» чи «вернакулярного» середовища? По-перше, вони часто полягають у нерозумінні ані традиційних технологій, ані способів будівництва, ані, зокрема, способів традиційного планування садиб і більших комплексів узагалі.

Так, досить часто всі старовинні речі, що містились залежно від колишнього призначення, тепер звалюють в одне приміщення, стіни розмальовують нетрадиційними для предметно-просторового середовища розписами на зразок «кічу», традиційні будівельні розв'язання та конструкції руйнують та заміняють на інші, що є невідповідні до первісної будови. Окрім цих явищ відчутною є також зміна призначення будівель. Якщо власник кількох колишніх жител, а тепер майже «виставкових павільйонів» (з функціями ночівлі) починає впорядковувати всю територію – то зазвичай непотрібні йому доріжки, споруди – змінюють, що призводить до глобальніших речей – зміни всього просторо-

вого середовища, навіть історично-традиційного краєвиду (ландшафту).

Таким чином, навіть збережені з певних причин традиційні садиби швидко змінюються. І руйнація традиційних особливостей народного житла в процесі розвитку «зеленого туризму» лишається проблемою, та потребує дальшого наукового опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Федорченко В. К., Минич І. М. Туристський словник-довідник: Навч. посіб. — К.: Дніпро, 2000. — 160 с.
2. Туристичні ресурси України / Під ред. О. І. Лугової. — К.: Інститут туризму федерації профспілок України, 1996. — 352 с.
3. Устойчивое развитие сельского хозяйства и сельских территорий. Закордонний досвід і проблеми розвитку України / За ред. Н. Ф. Глазовского, А. В. Гордеева, Г. В. Сдаюка. — М.: Т-во научных изданий КМК, 2005. — 615 с.(рос.)
4. Yiftachel, O. Social Control, Urban Planning and Ethno-class Relations: Mizrahi Jews in Israel's «Development Towns». / International Journal of Urban and Regional Research, 24(2), 2000. - pp.418–438.
5. Указ Президента України Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 742/2011 (742/2011) від 08.07.2011). Документ 633/2011, чинний, поточна редакція - Редакція від 09.07.2011, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/633/2011>
6. Tavory, I. & Timmermans. Two cases of ethnography Grounded theory and the extended case method/ Ethnography, 10(3) - S., 2009. - pp. 243–263.
7. Robert Brown and Daniel Maudlin. “Concepts of Vernacular Architecture” / SAGE Handbook of Architectural Theory, ed. C. Greig Crysler, Stephen Cairns, and Hilde Heynen (Thousand Oaks: SAGE, 2012), 354.